

Vytautas Endziumaitis
Sausio 1919 m. ²⁴ —

№ 1 (83).

ATSTIS

Turinys.

I. A. J.: Liuosybė, lygybė, brolybė	1
II. A. JUSKA: Pasaulio išsirutulojimo teorijos	5
III. ŠALTEKSNIS: Ar atmeni	10
IV. P. R-IUS: Širdžių karalienė	11
V. ED. JATULIS: Sugrižus	17
VI. P. AUSRYS: Sukurys	18
VII. MIŠKO SAKALAS: Fata morgana	21
VIII. ŠALTEKSNIS: Džiovininko mirtis (Monologas)	23
IX. MIŠKO SAKALAS: *** (Eilės)	25
X. ŠALTEKSNIS: Sakmės (Tarnas ir partapijo- nas, Filosofas)	25
XI. NEZINOMAS: A. a. Vytautas Endziulaitis	27
XII. Mislės	31
XIII. Redakcijos atsakai	32

Antru atveju spausdinama Lietuvos jaunimui maldaknygė

MELSKIMĖS

Sustatė Prelatas A. Dambrauskas

Įvairiomis kainomis, pagal aptaiso.

Užsisakant meldžiama aiškiai pažymėti, kiek egzempliorių tos maldaknygės norima imti merginoms ir kiek vaikinams.

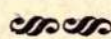
Šv. Kazimiero Draugijos knygyno vedėjas

A. Kniukšta.

Fr. Jurskaitis.

SAUSIO 1919 METŲ.

T. VIII.

ATEITIS.

N° 1.

Liiosybė, lygybė, brolybė.

Tuose trijuose žodžiuose turim vieną iš didžiųjų naujos gėdynės obalsių. Iškelė jį didžioji francuzų revoliucija, išplėtojo vėlesnės naujos srovės. Gražumo jis gražus ir vertas didžiausios pagarbos. Tinka jis ir kaip parašas ant įvairių valstijos įstaigų, kaip tai matome Francijoje. Jei kas čia pagailėtina, tai nebent tai, jog šis obalsis aukso raidėmis rašoma ten ant murų, o gyvenime labai dažnai jo visai nesilaikoma. Su juo esama taip pat kaip su senų aukso pinigų: juo ilgiau jis eina per žmones, juo labiau nusitrina. Nudilusiam pinigui nebežymu jokio parašo, nuvalkiotame obalsy nebėra jokios prasmės. O tuotarpu pats obalsis, kaip jau sakėme, yra gražus ir prasmingas. Gludi jame neviena tiesa nuo senų senovės Kristaus paskelbta ir evangelijoje užrašyta. Norint ta sena šio obalsio prasmė surasti, reikia jis pats šiek tiek pagvildinti. Tai ir bandysime padaryti siame straipsnyje.

I.

L i u o s y b ė! Koks tai žavintis žodis! Kiek jis sukelia žmoguje jausmų! Kiekvienas net menkiausias gyvis trokšta liiosybės, jieško jos, negali be jos jausties laimingas. Juoba žmogus. Del liiosybės nuog amžių kovota, del paliuosavimo tautų jūros kraujo pralieta. Bet kas tai yr liiosybė — šis klausimas galima sakyti palieka po šiai dienai daug kam neišrištu klausimu.

Dažniausiai **l i u o s y b ė** suprantama kaip teisė būti neprigulmingam nuo viso ko, nieko neklausyti, daryti kas kam patinka. Savaimė aišku, kad toks liiosybės su-

pratimas yra netikras. Liuosybė nevien teikia žmogui teisių, bet ir uždeda jam priedermių.

Pirmutinė mūsų priedermė — naudojantis liuosybe sutverti savyje žmogų, t. y. panaikinti savyje gludintį gyvulį ir tapti vertu žmogaus vardo. Nes jei mes nesinaudosim liuosybe savo asmens vertei pakelti, jei nesistengsim doriškai save tobulinti, jei pasiduosim pasiviai visokiems geismams, kurie mus vieni po kitų kumena, jei be kovos leisime save vesti ten, kur mus aplinkybės, žmonės bei pats mūsų budas stumia, jei visam mūsų gyvenimui tepriduos vienybės tikrai by kokio geidulio viešpatavimas bei kokio prietaro laikymasis, tuomet, tiesą tarus, mes busim neluosai, bet vergai ir negalėsime net sakyties begyveną: mūsų gyvenimas kas valandą prasidedamas čia pat ir baigsis, nes mūsų darbai eis kiekvienas sau be jokios tvarkos, neturės vienas su kitais jokio sąryšio ir todėl bus menki, niekam nederantys, beverčiai.

Tapti tikrai žmonėmis mes tegalim vien liuosai valdydami įvairius savo palinkimus, stengdamiesi vardan įgimtos mums liuosybės eiti ten, kur mums rodo mūsų protas ir sąžinė. Kad žmogaus gyvenimas būtų tikrai vertas to vardo, jis niekad neprivalo būti pasidavimu pašalinėms aplinkybėms, jis turi būti nuolatine liuosą pastanga pergaleti save patį, eiti pirmyn, kilti augštin... Tikra liuosybė gludi ne ramiam pasidavime visam kam, bet sąmoningame pasirinkime, kas yra gera, vengime, kas bloga, kovojime dėl teisybės, doros ir kitokių žmonijos idealų. Tai kovai nebutu vietos, jei žmoguje tik vienas tebutu prigimimas. Bet žmogus, kad ir vienas, yra draug ir triasmenis: jame esama ne vien žmogaus, bet ir pažmogio ir antžmogio. Pažmogis — tai žemiausias, gyvuliškas žmogaus asmuo, paprastas žmogus — tai vidutinis bei žmogiškas jo asmuo, antžmogis — tai augštasai bei dvasiškas žmogaus asmuo. Pažmogis gyvuoja mūmyse vien kuno gyvenimu, žmogus — proto gyvenimu, antžmogis — religijos bei dievišku gyvenimu. Kad tą trejų žmogaus gyvenimą tinkamai ir harmoniškai sutaukinus, reikia didelės energijos, valios stiprybės ir skaistaus proto:

Kur to nėra, ten tuoju dingsta ir gyvenimo harmonija: ten pažmogis daros ponu ir stengias, jei neužmušti; tai bent sau pavergti žmogų ir antžmogį. Tam gi pavergimui įvykus, galas ir liuosybės. Iš žmogaus triasmenio, virsta gyvuliu vienasmeniu. Nusileidus gyvuliškan pažmogio gyveniman, nuslopinama savy nevien skaitusis dvasios bei religijos gyvenimas, bet ir protui lakui, nutraukus jį iš mokslo augštybių liepiama replioti žemės purvuose. Ziurint į tai iš šalies, sunku susilaikyti nepagraudojus. Nes kas gi gal but bjauresnio, kaip kad protas virtęs advokatu kuno geidulių. Tai yra vergija niekingiausia tarp visų kitų, kaipo užmušanti žmoguje žmogiškumą.

Norint tos nelaimės išvengti, reikia visada buti ir pasilikti žmogum; norint gi buti žmogum, reikia buti liuosam t. y. neprisiimti jokio vergavimo nei pašalinio nei vidujinio. Tai yra pirmutinis reikalavimas, kurį mums staio religija, sveikas žmogaus protas ir pati šios gadynės sąmonė.

II.

Po liuosybės eina lygybė. Ji savaime plaukia iš liuosybės. Nes norint pačiam buti liuosam, reikia gerbti kitų liuosybę. Iš čia gi savaime aišku, kad lygybė nereikalauja, idant visi žmonės vienaip šnekėtų, vienaip manytu, vienoki turėtų rubą, paprotį, būdą ir t. t. Tuo budu, užuot buvus vienodumo principu, lygybė teikia visiems savitumo bei iniciativos teisę, duoda kiekvienam progos tapti tuo, kuo kas gali ir privalo.

Delei to šiandiena jau nebepripažįstama, kad šis artas amatas butu vergiškas. Anaipol kiekvienas darbas nun yra šventu laikomas net ir žemiausias užsiėmimas įgauna vertės iš atžvilgio į augštesnį labą, kuriam pasiekti yr atliekamas. Nun nėra nei vieno darbo paniekos verto, nes nėra nei vieno, kurs tuo ar kitu žvilgsniu nebutu visuomenei reikalingas.

Taip suprastas lygybės jausmas savaime sutampa su tikru pagarbos jausmu. Jis kiekvienam luome gerbia rimtą savo priedermių pildymą ir kiekvieniame bevardės minios asmenyje yra linkęs matyti nežinomą didvyrį. Tuo

nauju žvilgsniu lygybė yra jau nebe kovos, bet santaikos ir ramybės principu. Ji pripažįsta kiekvienam žmogui, kas jam pridera; ji žiūri į visus kaipo į savo brolius, vieno dangaus Tėvo vaikus.

III.

Tuo budu prieinam prie trečiojo šios gadynės principo—brolybės bei solidarumo. Jo vardan mes jaučiamės surišti su praeitomis kartomis: mes naudojames jų darbu, jų pastangomis; mes žinom, ko jos mus išmokino; auklėjami pergyvenam jų gyvenimą; mūsų įsitikrinimai, mūsų principai, yra lyg jų dvasia mumyse. Sekimu, pavyzdžio užsikrėtimu, simpatija, mus apsiaučiančių žmonių gyvenimas maišosi su mūsų, persisunkia juo; ką mes gera darom, tai toli gražu ne vienų mūsų nuopelnas; ką darom pikta, tuo irgi ne mes vieni kalti. Kolektivus visuomenės gyvenimas riša-jungia mus ne tik su praeitimi, bet ir su ateitimi. Jis parodo, kad mes neturim teisės užsidaryti savyje lyg straigė kiaute; mes privalom darbuoties dėl visų, nes visi, kurie prieš mus gyveno irgi ne vien sau, bet ir dėl mūsų darbavos, lyg vienos šeimos sąnariai.

Taigi brolybė remias solidarumu, vardan kurio tiek gerų darbų nuopelnai, tiek atsakomybė už piktus nelieka begludinti vien praeityje, bet pasiekia taipgi mus pačius ir uždeda mums pareigą kas gera palaikyti, kas bloga — prašalinti ir naikinti. Per tai brolybė jungias ir su teisybės jausmu: ji teikia nevien geriausią teisybės supratimą, bet ir mokina mus geriausiai ją pildyti.

Tuo budu liuosybė, lygybė, brolybė—šis mūsų gadynės obalsis — parodo ne vien asmens teises, bet ir jo priedermės visuomenės žvilgsniu. Be asmens teisių žmogus būtų nelaimingas vergas, be asmens priedermių jis būtų nepilietis, bet visuomenės engėjas-terionis. Krikščionystė neleidžia mums būti nei vienu, nei kitu.

A. J.

Pasaulio išsirutulavimo teorijos.

I.

1. Žmogus, prigimties pastatytas augščiau už kitus žemės sutvėrimus, kitokiu gyvenimu gyvena, negu gyvuliai. Žmogui rūpėjo ne vien patenkinti kuno, bet ir dvasios reikalai. Žmogaus siela nuolatos troško paskrajoti po erdves ir pamatyti, kas dedasi už žemės ribų. Tečiau pasirodė, kad tasai troškimas labai sunku išpildyti, kad reikia sutvirtinti dar dvasios sparnai. Mat pasirodė, kad žmogaus siela nėra dar toki laki ir negali visgi nulėkti erdvių tolybėsna ir sužinoti tikrąją tiesą apie erdvę, apie daugybę kitų ten esančių kunų. Prisiėjo daryti visokių spėliojimų. Čia ir yra užmazga visokių teorijų apie pasaulį ir jo išsirutulavimą. Mes trumpai ir nupasakosime tas teorijas pasaulio pradžia tiek teliesdami, kiek ji rišasi su tokia ar kitokia išsirutulavimo teorija.

Žmogus pirmais savo, gyvenimo amžiais neturėdamas dar beveik jokio prityrimo buvo priverstas visame matyti tai, ką rodė jam jo pajautos, ypačingai akis. Liečiant mūsų dalyką, jis galėjo turėti apie pasaulį tik tokį supratimą, koki kad turi pas mus dar mokslus nelankę vaikai. Pirmučiausiai žmonės, matydami mėlsvą dangaus skliautą, sakė, kad taip tikrai esą, kad dangus esąs materialis, mėlynas dangtis, užvožtas ant žemės. Jų numanymu, ilgai-ilgai keliaujant galima prieiti arba dangų arba žemės kraštą. Antrame atvejuje jis (dangus) turētu būti jau kuo kitu paremtas. Dieną buvo matyt saulė, tat jie sakydavo, kad ji riedanti dangumi ir šviečianti žemei. Tokį pat tikslą turėjęs naktį mėnulis ir prisagstytos danguj žvaigždės. Anapus dangaus pirmykštis žmogus talpino savo dievus ar Dievą, debesis ir t. t. Pasaulio pradžia eina nuo dievų, kurie jį pagaminę. Apie pagaminimo būdą nevisai nevienodai tautos kalba. Bet dažnai pamatan buvo statoma šilima.

2. Paupiais gyvenančios giminės pirmiausia pradėjo tarp savęs siekties, nes upė patogiausias buvo kelias. Siektiek bendriau gyvenančios padermės galėjo daugiau patirti, išmokusios gerai važinėti-plaukioti upėmis, pradrišo ir atviron juron išplaukti. Pradėjo ištisos padermės statyties gyvenimus pajuriais. Tarp arčiau gyvenančių padermių būdavo mainikaujama prekėmis, joms gi parvežti tarnavo tos pačios juros ir upės. Bet gi tyčia ar netyčia tekdavo nuplaukti tiek nuo kranto, kad jisai visiškai iš akių išnykdavo. Kuo gi tuomet vaduoties, kad nepaklydus, jei ant dangaus nėra nei

saulės, nei mėnulio? Pasiliko tik aibės — žvaigždžių. Į jas tai ir nukreipė savo akis jurininkai, jie pirmi pastebėjo, kad yra ir judančių žvaigždžių, kad ir žvaigždės atlieka tokią pat kelionę, kaip saulė bei mėnulis. Nenorėdami priversti visas žvaigždes keliauti, jie sakė, kad pats dangus sukąsis. Vis labiau ir labiau besitobulinant jureivybės technikai, jureiviai išdrįso išplaukti net vandenynan, tuomet žemės sąvokos turinys, žinoma, turėjo išsiplėsti. Klausimų klausimai kildavo jureivių galvoje ir jie kartais tikrai atrasdavo į tokius klausimus atsakus, daug ką išsiaiškindavo, bet savo žinias tarp nejurininkų nemėgdavo platinti.

Be jurininkų, toje srityje, daugiau buvo patyrę ir sužinoję kunigai. Budami liuosėsi nuo dienos rūpesčių, tūrėdami ir šiaip visokių išrokavimų, žingeidžios sielos skatinami, jie daugiaus užsiimdavo pasaulio klausimu. Taip mes žinom Aigypse, Asirijoje ir kitur prie dievnamių neva observatorijų buvus. Ilgus amžius betyrinėdami, kunigai, sulyginamai, nemažai yra patyrę, bet ir labai daug ko negalėjo išsiaiškinti. Taip šit, jie susekė planetų kelius, bet negalėjo išsiaiškinti jų kelio kreivumo. Jie buvo jau net priėję žemės apskritumo mintį, tik ji neturėjo dar tuomet atramos. Be to žiniai arba kunigai savo žinias stropiai nuo žmonių slėpė ir jas išnaudodavo savo tikslams. Todėl jų patyrimai laikėsi vien jų pačių tarpe ir negalėjo taip plėtoties. Kunigai tikėjo dar į tai, kad žvaigždės turinčios didelės įsravos į žmogų ir todėl pradėjo burti žmonėms jų likimą. Tuo būdu jie padėjo pirmą pradžią ne tik astronomijai, bet ir artrologijai (kaip pirmoji ir buvo vadinama lig XVI—XVII a.).

3. Naują dirvą astrologija rado graikų tarpe. Žinome, kad tarp graikų buvo daug mokslų pakilusių gan augštai. Tulomis jų padarytomis išvadomis ir dabar dar mokslas tebesistebi. Žinome graikus tikras, dažnai garsias, mokyklas turėjus. Vienos tokių mokyklų buvo vadinamos Pitagoro mokyklomis. Jose mokinta, kad žemė esanti apskrita, kad esąs ne vienas dangus, bet net šeši, ant kurių laikos planetos ir saulės, ant paskutinio gi žvaigždės. Graikai planetas laikė dievais. Bet drauge matė, kad planetos keliauja labai netobulai: eina pirmyn, tai vėl grįžta. Jie gi manė, kad tobuliausias judėjimas yra tai judėjimas ratilo pavidalu. Taigi planetos turētu eiti ratilu! Statydami žemę centru, to jie negaudavo. Kuomet jie pastatė saulę centru, tai išskaitliavę rado, kad tuomet planetos tikrai turētu beveik ratilu skrieti. Tą nuomonę pitagoriečiai priėmė, bet nedrįso visuomenei skelbti, nes iš to tik blogo tesitikėjo. Tuo būdu šitoji

tiesa buvo, dar 2000 metų paslapyje, kol Kopernikas neatnaujino jos.

Paprastai dauguma mano, kad geometrija susitvėrus prireikus žemę matuoti, bet reiktu pridėti, kad ir prireikus dangų matuoti. Pats Pitagoras buvo irgi garsus geometras.

Pitagoriečiai labiausiai rupinosi sužinoti apie tuolaikinį pasaulį, neliesdami jo praeities. Bet Platonas ir kiti ima ir jo pradžią tirti. Platono mokykla skelbė du amžinu dalyku: Materiją ir Tvėrėją. Materija, jo išmanymu, buvusi pradžioj netvarkoj, sumišus, nieko ten negalima buvo atskirti. Tvėrėjas buvęs kokia tai Esybė-Dvasia, kuri ėmėsi tvarkyti Materiją. Pirmiausia, ji suskaidė materiją į keturias pamatines grupes: ugnį, orą, vandenį ir žemę. Kiekviena pirmapradė grupė turėjusi tam tikrą, labai tobulą formą, ugnis, pav. buvusi tobulos piramydės pavidalu. Šiai medegai suteikusi Pirmoji Dievybė sielą ir tuo būdu pasaulis susidaręs iš materijos ir dvasios.

Turėdamas jau parengtą medegą, Tvėrėjas sutvėrė saulę, mėnulį ir planetas, kad galima butu laiko skaitliavimas vesti. Kiekvieną iš tų kunų patalpiuo ant apskiro dangaus.

Kadangi buvo keturių rūšių medega, tai prireikė tverti ir keturių rūšių gyvas esybes: dievus, paukščius, žuvis ir gyvulius, o kad visa tai butu, kas supranta, tai sutverta ir protinga esybė—žmogus. Zvaigždės buvo dievais, nes buvo iš ugnies. Žemė buvo sudaryta iš likusių trijų medegos rūšių. Planetos ir saulė sudarė atskirą grupę, nes buvo sutvertos laiko išskaitliavimui. Ugnies dievai apsivedę su žeme davę pradžią kitiems dievams. Žmogų, gyvulius, ir k. gyvas esybes Tvėrėjas sutvėręs tarpiškai per kitus dievus. Kadangi žmogus turėjęs dalį dvasios, kuriai buvo skirta siekti Tvėrėjo, todėl jis turėjęs taip gyventi, kad išpildyti tą Tvėrėjo valią. Taip atrodo pasaulio atsiradimas kuo trumpiausiai viską sutraukus pas Platoną. Platono filosofijoje yra dar ir daugiau visokių manymų, pav., apie idėjas, bet jų čia neliesime. Ar Platonas nebuvo dar pasiekęs to, kad saulė, o ne žemė, užima centrą, iš jo raštų to negalima susekti. Dalimi, tai reikia aiškinti tuo, kad jis rašė platesnei visuomenei.

Aristotelio nuomones palyginus su Pitagoro, matome, kad pirmasis ne tik nepažengė pirmyn, bet net yr padaręs didelį žingsnį atgal. Kaip dauguma filosofų, Aristotelis irgi tikėjo, kad žemė apskrita ir sukasi apie savo ašį. Bet Aristotelis gina nuomonę, kad žemė yra pasaulio centras. Savo raštuose, jis kritikuoja Pitagorą ir išrodinėja Pitagoro nuomonių klaidingumą. To, kuo jis argumentavo, mes čia nemi-

nėsime, nes sutrumpint sunku, o ištisai paduoti — neverta, juoba, kad vietomis yra suukiai suprantamų dalykų. Aristotelis ratilinį judėjimą laiko tobuliausiu ir verčia visus dangus sukties apie ašį, kuri pareina ir per žemės centrą. Aplamai visą dangų Aristotelis laiko dievišką esant. Kadan- gi dangus dieviškas, tai jis nesąs nei tvertas, nei negalys buti panaikintas. Jis neturįs nei sunkumo, nei lengvumo. Dangus esąs rutulio pavydalu, kurio centre gulinti žemė.

Tokios yra apie pasaulį svarbiausios graikų nuomonės. Kalbant apie senobinę sistemą, nereiktu užmiršti Ptolomejaus. Bet kadangi jo sistema toki pat, kaip ir Platono bei Aristotelio, tai ją paliksime plačiau nepaminėję.

4. Pažiūrėsime dabar kokių nuomonių laikėsi romiečiai. Pasirodo, kad filosofija tarp jų mažiau tebuvo išsiplėtojęs ir nieko naujo tarp jų nerandame. Paprastai ten randame Platono bei Aristotelio pamėgdžiojimų; vienok reikia pabrėžti, kad Epikurą (tarp Epikuro materializmą) jie gal kiek išplėtojo.

Iš Cicerono „Scipiono sapnas“ galime paimti tipišką mūsų temai atatinamą ištrauką ir mes suprasime to Romos mekslinčio pažiūras ir pasaulį bei jo kosmogoniją.

„Pasaulis, rašo jis, susideda iš devynių ratilų arba, greičiau, iš devynių susisiekiiančių ratilų; laukutinis skritulys — dangus apima visus kitus: jis — augščiausioji Dievybė, kuri juos užlaiko ir apsupa. Ant dangaus prikabintos žvaigždės, kurias jis neša savo amžiname judėjime. Žemiau rieda septyni skrituliai, apimti judėjimo priešingo dangaus judėjimui. Pirmoji ir tų sferų užimta Saturno žvaigždės vardu; žemiau blizga toji maloni ir gera žmonių giminei žvaigždė — Jupiteras, paskui nekenčiamas ant žemės Marsas arba Kovas su kraujo šviesa; žemai, vidurinėj oro srityj, Saulė, karalius ir valdovas kitų žibintuvų, siela, reguliuojanti pasaulį; jo neišpasakyto didumo kamuolys pripildo savo šviesa beribę erdvę. Ją lydi dvi sferi Venera arba Aušrinė ir Merkurijus, sudarydami lyg jo draugus-palydovus; pagaliaus, žemiausia mėnulis, saulės spindulių apšviestas. Visa, kas žemiau jo, yra mirtinga ir gali but išnaikinta; išskyrus sielas, kuriomis dievai apdovanojo žmogaus rasę; visa tai, kas virš mėnulio — amžina. (Jusų) žemė patalpinta pasaulio centre, toliausia nuo dangaus, sudaro devintą sferą; ji nejuda ir visi sunkūs kunai nunešami ant jos jų pačių sunkumo“.

Matome, kad Ciceronas, kaip ir Platonas su Aristoteliumanė žemę pasaulio centre esant, visus gi kitus pasaulio kunus besisukant apie ją. Mėnulio sferą padaro jis riba tarp

mirtingo ir nemirtingo pasaulio. Pas Ciceroną randame jau teisingesnį supratimą apie dangaus kūnų dydį. Taip jis saulę ir tulas žvaigždes laiko daug didesnėmis už žemę. Viso pasaulio viršuje stato jis Dievybę, kuri ir valdo pasaulį. Žmogui jis liepia taip pat valdyti savo kūną, kaip Dievybė kad valdo pasaulį.¹⁾ Pažiūrėsime dabar, ką sako savo poemoje antras Romos filosofas—materialistas Lukrecijus.

Sio filozofo nuomonių skirtumas toks didelis nuo Platono, Aristotelio ir k. ir toks keistas, kad norėtusi jo poema tiesiog visa išcituoti. Bet tai užimtu perdaug vietos. Jo nuomonės mums atrado perdaug primitivios. Pirmiausia jis sako, kad tesama tik materijos, kuri susidedanti iš mažutėlių atomų. Pirmykštis atomų judėjimas iš viršaus žemyn. Aplamai visi kūnai stengiasi užimti žemesnę vietą, neatsižvelgiant ar ji bus arčiau ar toliau nuo žemes centro. Kritikuodamas virš minėtus filosofus jis sako: „...Tie filosofai prieina to, kad tvirtina buk šone, diametrialiai priešingame žemei, yra gyvulių, yra žmonių, kurie vaikščioja pirmyn ir atgal, laikydami ant dirvos su pagalba menamojo stengimosi prie žemes centro. Tos tautos (gyvenančios apačioje) mato saulę, tuomet, kuomet pas mus naktis“...

Lukrecijus sako, kad nėra pasauly vietos, kur kūnas nustotų svarumo, ten gi kur kūnų nėra, esanti amžina absoliutė tuštuma. Toksai pasaulis, kokį dabar matome, susidaręs priepuoliu. Atomai buvę nevienodi, veikusios nevienodos jėgos ir pasaulis savotiškai susigrupavęs. Žemė tik mažai tesverianti, kad neskęsta ore. Saulė, mėnulis ir žvaigždės irgi neturinčios svarumo. Dangų priverčia sukties nežinomos srovės esančios virš dangaus, žvaigždės etc. — kita srovė toje pusėj dangaus nuneša atgal.

Paduodame dar porą žinučių iš jo poemos apie saulę. Lukrecijaus išmanymu degantieji kūnai, kiek jie nuo mūsų nutolę, visuomet atrodo normalio didumo, vadinasi, saulė nėra nei kiek didesnė už matomąją akimis jos didumą. „...Naktis apdengia žemę tiršta savos tamsa arba todėl, kad saulė pasiekusi dangaus kraštą ir nuvargusi nuo ilgos kelionės, leidžia užgęsti savo liepsnoms, jau nuilsintoms ilga kelione ir oro srovėmis, per kurias joms reikėjo prasiskverbti, arba todėl, kad tas pats veikimas, kurs pernešė ją virš mūsų galvų, verčia ją riedėti po mūsų kojų priešingu krypsniu“... „Taip, pasakoja, kad nuo Idos kalno viršūnės matyt, kaip išblaškytos

¹⁾ Ciceronas rašė savo raštus, kad sužadinus romiečių tarpe dorybės meilę.

liepsnos jungiasi blizgančio skritulio formon ir skrieja dangumi“. Taigi saulę ir mėnulį turinčios nešti aiterio, pasak jo, srovės. Žiemos nakčių ilgumą Lukrecijus aiškina tuo, kad tirštas pažemėje oras sulaikąs saulės liepsnas ir ji vėliau tepasirodanti. Apskritai sakant, jis į saulę ir mėnulį žiūrėjo kaip į sąkuopą nesuprantamų liepsnų, kurios galinčios užgesiti ir vėl užsiliepsnoti. Į klausimą iš kur saulė ima tiek šilimos, atsako, kad be matomų liepsnų turi būti dar nematomų, kurios ir suteikiančios daug šilimos.

Prašalinęs dievus, Lukrecijus turėjo kaip nors išaiškinti gyvų esybių atsiradimą. Jis nesinaudojo, šiandien labai madoj esančia evoliucijos teorija, nes jos nežinojo. Jis rašo, kad žemė turėjusi kiekvieno augalo, kiekvieno gyvulio po du gemalų. Taip antai, susiradus tinkamoms sąlygoms iš žmogaus gemalų, gludančių žemės paviršiuje, žemė pasistengė išvystyti pirmąją žmonių porą.

Tuo užbaigsime apie nuomones senovės amžių filosofų. Matėme tarp jų augštų protų, kaip Aristotelio, Platono ir ypač Pitagoro ir visai netoli siekiančių, kaip Lukrecijaus. Tiesa, kai kurie poetai irgi kartais užsimindavo apie pasaulio sutvarkymą bei išsivystymą, bet labai mažai ir mums neturi svarbos.

(B. T.)

Ar atmeni?..

Ar atmeni, kaip mes jauni idealistai susirinkę į kuopą svajojome apie tėvynę, veikimą. Kiek tuomet buvo kalbų, kasčiavimųsi. Ko tuomet neprikalbėta, nesumanyta, nenuveikta. Ir laikraštį leidome, referatus skaitėme, į vargšus ir kalinius su pasigailėjimu žiūrėjome. Mums buvo įdomus ir žydas, kurs valkiojosi gatvė ir tarnas, kurs turėjo pamazgas valyti ir kalinys, kurį varė į darbą. Kiekvienas dalykas mus interesavo, apie kiekvieną sprendėme, manėme. Visus idealizavome. Ir štai po jaunystės metų, sumanymų metų, idealizavimų metų...

Pasaulis netaip tobulas yra, kaip mums rodėsi—vis tai buvo svajonės. Neidealizuok pasaulio. Kuopoje man jau nuobodu, nieko aš joje nebematau. Karštakošiai... svajoja apie veikimą, apie idealus. Kame idealas? Štai, draugas traukia

sau ramiai taurelę. Štai, žalias staliukas, o čia tiek kreidos dulkių, kad, pripažinus racionalistų kosmogonijos teoriją, išsirituliuotu naujas mažas kreidos pasaulis. Ištiesia kas nors ranką: pasigailėk pone, vargšo.—E-e, tu išmoksi valkatos amato, eik į prieglaudą.—Paaukok, tamsta, ką nors prieglaudai.—Et, iš visų pusių, aukok prieglaudai, aukok „Saulei“, loterija „Rytui“, loterija „Žiburiui“. O kas man loteriją padarys? Ir aš turiu gyventi!.. Kame jaunystė su jos sumanymais, prakilniausiomis mintimis? Aš vienas sėdžiu sodne ant suoloelio. Ruduo. Lapai apklojo takelius ir žolę. Kaip gražu. Aš svajoju, bet nebe taja jaunystės svajone. Aš nematau, kaip dabar kalins sėdžia už tų garadėlių, kaip tarnas valo gatves, kaip vargsta tėvynė, kaip reikalinga pašalpa vargšams. Ne, ne tas man rupi. Mintis kažkokios sunkios, liudnos... 1960 metai!.. Hm... ir kas užėjo man į galvą? 1960... O, dar toli, toli... Ar man teks, kaip, dabar, kad rašau 1918 metai, parašyti, ne, nors išgirsti 1960 metai?.. Ne, tai toli... Aš jau busiu ir mano svajonės... po žemių. Taip, taip tikrai... Ne... Baugu. Ką aš manau? Kas man užėjo į galvą? Kokios mintis! Kaip sunku!.. O jus jaunystės svajonės, nžmanymai, idealai!.. kaip jus butumėt dabar pageidaujamu pajengvinimu..

Bet kažin... ar ir jus nenuleistumėt rankų prieš tą nelemtą skaitlinę — 1960 metai?..

Šaltekšnis.

Širdžių karalienė.

(Iš gimnazisto užrašų).

Rugsėjo 28 d.

Vakar vakare, pavalgęs vakarienę, aš išėjau į gatvę pasivaikiot.

Gražu rudens vakarą mieste, tik, žinoma, kai nelyja. Tuomet gyvumas, sutiksi visokios rušies žmonių: kareivių, žydų, legijonistų, mokinių ir daug visokių kitų. Visi jie eina, skuba, stumdosi, prasilenkia vieni į čia, kiti į čia. Vieni eina poromis kiti po tris, tretį po keturis... Tada pilkas miesto gatvės, apšviestos blyškia elektros šviesa, lyg virte verda.

Perėjęs tiltą, aš ėjau bulvaro link, kame daugiausia mokinių vaikšto. Perėjau išilgai bulvarą, tačiau iš pažįstamų beveik nieko nesutikau. Netoli buvo mano draugo Juozo butas, todėl aš nutariau pas jį užėiti, pasižiūrėti, ką jis veikia. Greit išukau į jo kiemą ir įėjau priemenėn. Už durų išgirdau, kad Juozas buvo nevienas, nes kambary klegėjo ir juokėsi keltas asmenų. Tur but repeticijai susirtnko, maniau sau, nes Juozas kaipo didis artistas — mėgėjas dažnai rengia vakarus, dar dažniau repeticijas, o robaksus visadažniausiai. Nekartą pas jį repeticija pavirto robaksu. Taigi nutariau, kad ir dabar pas jį yra kas tai panašaus į repeticiją ar robaksą. Maniau sau, ar eit ar neit, vis delto, pabarbenęs ir išgirdęs keltą „meldžiu“, įėjau.

Aš neapsirikau: kaip tik čia ir buvo vienas iš tokių repeticijų — robaksų. Mokiniai beveik visi buvo man pažįstami, tik mokinės nepažįstamos. Su jomis Juozas mane greit supažindino.

Man buvo pašėlusiai nemalonu sakyt savo pavardę, nes ji tokia negraži: „Lepšė“, pamanykit! Aš buvau norėjęs ją perdirbt į „Lepševičius“, bet dabar, kaip girdėt, jau lenkiškas pavardės verčia į lietuviškas ir nukerpa galunę: „evičius“, taigi ir aš nutariau palikt savo pavardę tokia, kokia ji yra; kad ir negraži, bet užtat lietuviška.

Taigi aš susipažinau su tomdiviem mokinėm. Viena, kurios aš pavardės nenugirdau, bet, rodos, kad Raudonikytė, ar kas tai panašaus, buvo, pilnoj to žodžio prasmėj, gražuolė. Ji turėjo pilnus, raudonus skruostus; juodrias, mažas, judrias akis; kaktą vidutinišką: nei siaurą, nei plačią; nosį tiesią, lupas raudonas ir nedidelį smakrą. Visa jos išvaizda traukte traukė į save. Visų akis tik apie ją sukėsi.

Draugai, kiek pasėdėję, pradėjo šokti; aš pažiopsojau, pažiopsojau ir išėjau, palikęs draugus bešokančius.

Rugsėjo 30 d.

Nejaugi aš bučiau išimylėjęs į Raudonikytę? Tur but tiesa. Mano mintis vis apie ją skraido ir jos paveikslas stovi man akyse. Kaipgi neišimylėti į tokią deivę? Ji yra gražiausia iš moterų, širdžių karalienė, savo vienu žvilgterėjimu pavergianti širdį, vienu savo nušišypsojimu priverčianti išimylėti į save.

Man dabar ne pamokos galvoj, ne kokie ten kvaili „ablativus absolutus“, bet mano Ancytė, kurios aš nemainyčiau ne ant visos latynų sintaksės žinojimo.

Kokia nauda iš kalimo tų visų, begalo nuobodžių ir sausų, latynų sintaksės taisyklių?

Mano Ancytė tai kas kita, į ją pasižiūrėjus išdulka iš galvos visi „ut finale“ ir visos aritmetiškos bei geometriškos progresijos. Taip, rods, ir norisi tarti mokytojai: gali sau, dėde, statyt dvejukę, man dabar ne tas galvoj, man dabar Ancyte galvoj...

Aš nežinau, ar buvau kada nors taip išsimylėjęs, rodos kad ne, dabar tai jau nėra abėjonės. Mano meilė prie jos išikurena į didžią ugnį. Aš laimingas, laimingas...

Spalių 1 diena.

Šiandien aš buvau nuėjęs pas savo šviesiąją žvaigždutę, savo skaiščią svajonę, kitaip tariant, Ancytę. Nors širdis man plakė iš baimės ir nežinojimo ką man pasakys Ancytė: ar apsidžiaugs, ar užsigaus, o gal dar pro duris trim kuliais išstums.

Pergalėjęs save aš paklabenau į duris ir išgirdau „meldžiu“.

O, dievai! Ji prieš mane, mano skaisčioji svajonė, mano širdies karalienė. Ji stovi prieš mane su savo žavinčia šypsena. Aš nežinau, kaip aš kiaurai žemėn neprasmeigau tada nuo vieno jos nusišypsojimo...

— Aa, ponas Lepšė! meldžiu, meldžiu! Na, kas gero pas tamstas girdėt? Fu, koks šiandien blogas oras, lyja kiaurą dieną, tamstą, tur but, sulyjo, meldžiu ploščių nusivilkt...

Ji šneka, šneka, o balselis toks meilus, toks gražus, lyg upeliuko čiurlenimas, lyg pavasari beržyno užimas.

Ji kalba, pasakoja, klausinėja manęs, o aš klausau, klausau, negaliu atsiklaustyti; į jos užklausimus retkarčiais, lyg apsnudęs, pratariau: hm, taip nežinau ir panašius lakoniškus atsakymus. O ji šneka, šneka.

Aš nežinau, kiek laiko pas ją išbuvau, tik atmenu, kaip atsistojau, atsisveikinau ir išėjau. Atmenu, ji mane užprašė vėl ateiti.

Juk ji mane myli, nėra abėjonės, nebutu taip lipšniai su manim apsiėjus ir nebutu užprašius vėl atsilankyt.

Nuo šio laiko reiks man plaukų nebekirpt, bet pradėti ant šalies šukuoti. Reiktu naują „kurtką“ pasisiuti, tik, bėdos, kad tėvas „finansų“ neduoda. Kai nesenai buvo atvažiavęs, paliko tik trirublinę. Kam tau, sako, pinigų reikia? Drabužiai dar geri, mokslo dalykams nusipirkti užteks. Papierosų nerukyk! Kai pats užsidirbsi, tada galėsi kiek lenda rukyt, dabar ir man sunkūs laikai, ner kur skatiko gaut.

Na, ir ką tu, žmogas, padarysi, gavęs tokį atsakymą? O čia dar norisi „kinan“ nueit, norisi „cigarėtų“ nusipirkt,

o pinigų ner iš kur ištraukti. Kad atsirastu koks nors vaik-palaikis prirengti į pirmą ar antrą klasę, vis butu keli skati-kai nors „cigarėtoms“.

Spalių 8 diena.

Vakar buvan robakse, mačiau ją, t. y. Ancytę, su vienn V-os klasės mokiniu šokant. Kaip gražiai ji šoka, kaip vi-kriai kojas raito! Galvą atmetus, akis užmerkus, rodos, van-dens verpeto pagauta, sukasi pasiutusiamе valso sukuryje.

Gaila, kad aš nemoku šokti. Tada šokčiau ir šokčiau vis su ja, o dabar stovėk kaip stulpas kertėj ir žiopsok į besi-linksminančius. Istikrujų, kvaila nemokėti šokti, juk šokiai priguli prie auklėjimo, kas nemoka šokt, tas nelaikoma pilnai išauklėtu. Reiks pasistengti kaip nors išmokti šokti.

Robaksas praėjo gan linksmai; mokiniai šoko, žaidė, dai-navo, slaptutes rašė. Kaip aš mačiau, daugiausia slaptučių ji gavo. Mokiniai, priėję prie manęs klausė, kelintas Raudoni-kytės numeris. Visi jai rašė laiškėlius. Aš parašiau jai vie-ną laiškėlį, maž-daug, tokio turinio:

Mano brangiausia mieliausia Ancyte!

Kad Tu žinotum kaip aš Tave myliu, be Tavęs aš gy-vent negaliu. Tu pavergei mano sielą, Tu esi mano širdies karalienė. Tu esi ne tos žemės žmogus, bet deivė, žavinti kiekvieną savo skaistyste. Laukiu su nekantrumu Tavo atsa-kymo, nuo jo prigulės mano laimė ar prapultis.

Tave amžinai mylintis

Kazys Lepšė.

Nusiunčiau laiškėlį, laukiau, laukiau atsakymo ir nesu-laukiau.

Robaksui pasibaigus parėjau namo, pykdamas ant Rau-donikytės, kodėl ji man neatsakė, tur but nemyli, maniau sau. Bet vėl raminau save: juk tiek daug laiškų jai buvo rašyta, kurgi ji suspės į visus atsakyti.

Spalių 10 diena.

Vakar nuėjęs pas ją radau keletą mokinių besėdinčių. Tai buvo du artistu, kurių vienas buvo mano geras pažista-tamas, Juozas Šikšna. Pas jį aš susipažinau su Ancyte. Buvo vienas poetas ir vienas dar koksai tai, rodos, IV-os klasės mokiny, kurio profesijos aš nežinojau,

Čia turiu priminti, kad Ancytė yra talentinga artistė ir mėgsta turėti pažintį su artistais, poetais ir ponašiais žmonė-mis. Kada tik esti vakarėlis ar robaksas, niekados be jos

neapsieina. Ji pati irgi rengia vakarėlius, kurių surengime ji viena visą tvarką veda ir niekas nedrįsta jai prieštarauti. Susirinkę pas ją, draugai veda pašnekėsius, riša įvairius klausimus ir t. t.

Man tik atsisėdus, ji kažkodel pažiūrėjo į mane ir suprunkstė juokais. Man, lyg kad butu kas kaju per galvą užvažiuavęs. Mokiniai pradėjo kažkaip paslaptiškai šnabždėti tarp savęs ir į mane žiūrėti, retkarčiais suprunksdami juokais. Aš sėdėjau lyg ant žarijų. Šiek tiek pasėdėjęs aš išėjau.

— Na, gerai, maniau sau, aš jums parodysiu kaip iš manęs juokties.

O šiandien vėl mokykloj draugai erzina mane, kad juos kur. Ar greit, sako, bus tavo vestuvės, paprašyk mane kumuosna. Ot kvailiai!..

21 spalio mėn.

Aš sėdžiu prie lango. Lyja, nuo stogų varva lietaus lašai. Vištos susitraukę, ant vienos kojos pastogėję stovi ir galvas po sparnų pakišę kutenasi. Namų sienos ir stogai juodi nuo lietaus.

Jau kelintą dieną aš sėdžiu namie ir neinu mokyklon, nes batai beveik be padų.

Koks kvailas aš tada buvau išimylėdamas į tą Ancytę! O visi prie jos limpa, kaip musės prie medaus. Kvailiai, daugiau nieko!

Ji man vieną kartą stačiai pasakė: „aš ne į tokius pie-menis išimyliu, kaip tu“.

„Macniai“ pasakė, cha, cha, cha, nieko sau!

Dabar aš nei manyti apie ją nebemanau ir prisizadėjau sau daugiau į nieką nebeišimylėti, bet imties naudingiesnio darbo, butenti trigonometrijos formulų mokinimos. Čia kur kas naudingiau negu išimylėti. Išmoksiu gerai visas pamokas, nereikės pataisų laikyti, pereisiu tiesiog į aštuntą klasę ir už metų gausiu brandos atestatą. Valiol!..

Jos niekuomet daugiau nebelankysiu. Jei kada nors susitikus paklaus ji manęs, kodėl aš nebesilankau pas ją, aš tiesiog atrėšiu jai į akis: „Kurių velnių man pas tavo lankyties. Ar tau negana kad tas kvailys—poetas ir tie kvailiai—artistai lankosi pas tavo?“

Aš jau dabar matau jos veido išraišką, kaip ji paraudonyja iš piktumo, nori ką—tai man pasakyti, bet aš jai neduodu kalbėti, o pats kalbu taip, kad tenka „pipirų“ visiems jos poetams, artistams ir jai pačiai. Ji nusigrižta ir nueina.

Bravo! Taip ir padarysiu!

Spalių 24 diena.

Vakar buvo Mantvilo salėje didelis spektaklis—koncertas. Vaidinama buvo A. Čechov'o vieno veiksmo komedija „Meška“. Publikos priėjo pilna salė, daugiausia mokinių. Mačiau ir ji buvo, tik neteko man prieit jos. Ji sėdėjo pirmoj vietoj, o aš, kaip tikras demokratas,—pačiame gale.

Vaidinimas man labai patiko, tik nepatiko išsireiškimas, kurį poručikas Smirnov'as keletą kartų sakė Popovai: „išimylėjau, kaip gimnazistas“. Juk tai yra gryniausia netiesa! Gimnazistas ne taip greit, ne į ką papuola ir ne taip greit išimyli, kaip poručikas Smirnov'as į Popov'ą.

Raudonikytė, išgirdusi tą pasakymą: „išimylėjau, kaip gimnazistas“, gal pamanė: „Gimnazistai labai greit išimyli, Lepšė, tur-but, irgi labai į mane išimylėjęs“.

Aš jei ir buvau kada ją išimylėjęs, ir tai vargu ar buvau, tai dabar nei kiek, tegul nesitiki!

Spalių 30 diena.

Ne! Ji vis delto šiek-tiek tur būt myli mane.

Šiandien aš susitikau su ja ant Šadovkos kertės, ten prie aptiekos. Ji manęs paklausė, kodėl aš nebesilankau pas ją. O žvilgsnys toks meilus, lūpos taip žavinčiai šypso, kad aš sumišau, paraudonavau ir nežinojau ką atsakyti.

— Kad... nebuvo laiko, pratariau aš, galvą nuleidęs.

— Meldžiu lankyties dažniau, aš tamstos pasilgau!

Aš prižadėjau ir mudu persiskyrėva.

Taigi aš dabar ir nežinau, ar eiti, ar neit man pas ją. Buvau prižadėjęs nebeit, bet dabar vėl jai prižadėjau nueit. Vis tai padarė jos galingas žvilgsnis ir meilus nusišypsojimas. Tikra širdžių karalienė!

Reiks, turbūt, rytoj nueit ar ką. Juk ji nors šiek-tiek, bet vis delto myli mane.

Ed. Jatulis.

Sugrižus...

(Skiriu savo brangiam dr-gui Pr. Raulinaičiui).

Kuomet tvankus karo debesiai apdengė Lietuvos padangę ir baisus karo slibinas, pradėjo skrajoti po Lietuvą, geisdamas vis naujų aukų, — aš, pasiėmęs keleivio lazdele, išėjau vandravot į kaimynų šalis...

Likimo vėjas nuputė tolimon Maskvon.

Pora metelių kvėpavau jos oru. Lankiau puikius jos teatrus; paveikslų galerijose ir muzejuose gerėjaus dailininkų tvariniais, knygynuose turtinau savo žinijos išdą, o mokslo žinyčioj — universite buvau sužavėtas prakilnumu mokslo dievaitės... Mintis sekė gėnijų mintis, o širdis plakės vienan pulsan su žmonijos širdžia...

Kuomet gi laisvės dirvoje greta puikių rožių ir lelijų išaugo ir dygliuoti erškėčiai, kuomet Maskvos padangės atmosfera pasidarė tvanki kvėpuot laisvai krutinei, — skridau į saulėtą, kalnais banguojančią, juromis apsuptą, upėmis išmargintą Kaukazo šalelę...

Akįs grožėjosi snieguotomis kalnų viršunėmis, sriaunioimis upėmis ir jūros skaisčių bangų prausiamais pakrančiais... Rymojau Beštau ir Mašuko viršunėse ir mačiau skaistų snieguotą saulės spinduliuose patvinusį Elbrusą...

Puikiais Kaukazo reginiais ir jo gyvybės vandenimis gairinamas, karštos saulutės spindulių bučiuojamas, ... ilgėjaus Lietuvos.., Išilgau jos plačiųjų miškų, paniurusios, bet prigimtos ir meilios gamtužės, Lietuvos paukščių ir lietuvačių dainų. Išilgau nuskurdusių ir tamsių, bet savų žmonių. Širdis plakė Lietuvai...

Ir tas sielos ilgesys meilės sparnais parnešė mane Lietuvon...

Štai nuo Gedimino kalno žvelgiu į rymojantį Vilnių, ramiai tekančią Viliją...

Matau beužtekančią Lietuvos laisvės saulutę, beauštantį jos pavasari. Tos saulutės spinduliai skverbiasi mano širdin. Pavasario rytas gaivina mano sielą. Ir gimsta ir tvirtėja naujos įiegos ir pasisventimas...

Sužavėta širdis džiaugsmo srovėmis skelbia:

Vilnius atgimstančios Lietuvos šventykla mus mokslo ir meno žinyčia! Jos spinduliai neš gaivinančią šviesą visai Lietuvai...

Prisiekiu Gedimino kalnui tarnaut tai žinyčiai ir dėt jos aukuran savo minties ir širdies gėles!

Sukurys.

(Pasakėlė pagal J. Volin'ą).

— Seneli, kur-gi yra rojus? — paklausė mažas vaikelis
savas senelį.

Senelis ramiai nusijuokė, paglostė savąjį ainį ir atsakė:

— Už Sukurio upės.

— Ar gera yr ten rojuje, seneli? — paklausė vėl vaikelis.

— Labai gera, meiluti. Ten laimė. Visad laimė ir laimė visiems.

— Ir niekas ten neverkia?

— Rojui nėra ašarų. Vienos linksmybės ir tobula laimė.

Vaikelis užsimastė.

— Seneli, — skubiai pratarė jis, ir akyse sužibo linksmas mintis: — tai galima persikelti į rojų!

— Negalima, nes rojus toli už Sukurio upės.

— Tad upę galima perplaukti?

— Negalima, mažutėli, perplaukti Sukurio upę. Sukurys — baisi upė. Ji užia, it krioklys. Daug-daug drąsių vyrų žuvo jos prieglobstyj.

— Ir laivu negalima perplaukti?

— Negalima, mažutėli! Didžiausias garlaivis, nors jis būtų visas iš geležies padarytas, nuo Sukurio šėlimo sutrupės į gabalėlius.

Užsimastė vaikelis. Paskui vėl prabilo:

— Seneli! Ar negalime ant Sukurio pastatyti tiltas. Nes per krioklius — gi galima tiesti tiltai.

— Negalima, vaikeli! Sukurys — baisi upė. Didi audra joje viešpatauna, ir dar-gi prisiartinti prie jo bangu. Audra mēto stulpus ir akmenis, it sausus lapelius. Darbininkai-gi užkurstu nuo užėsio ir apaktu nuo ugninių liepsnų pirm, negu imtusi darbo...

— Sukurys tad panašus į ugniakalnį?

— Bet ugniakalnis nutyla, o Sukurio upė — niekada...

— Ar toli yr ta upė! — Sukurys?

— Ne. Visai arti! — atsakė senelis.

Liudnas buvo vaikelio gyvenimas. Tėvas, sirgdamas neišgydoma liga, gulėjo lovoje. Pikta pamotė alkino vaikelį, kartais, net nekaltai baudavo. Tankiai griaudžiai jis verkavo.

Kartą nuėjo jis pas senelį ir tarė:

— Seneli, kada-gi mes pereisime į rojų, kur nėra ašarų ir vargų?

— Kada nutils Sukurio upė, — atsakė senelis.

— Kada-gi nutils, seneli?

— Sėskis. Aš tau apsakysiu, — kartą tarė senelis.

Vaikelis sėdosi ir nutilo.

— Ar žinai tu, vaikeli, — pradėjo senelis, — Sukurys, baisi upė. Jei ji kada-nors ir nutils nors valandėlei, tai žmonėms nereiks nei valčių, nei laivų, nei garlaivių. Jie lengvai tad persikels į kitą upės krantą, — į rojų.

— Kada-gi ateis tas laikas?

— Nežinau, greitai ar ne, bet jis turi ateiti! — atsakė senelis. —

Jei žmonės but norėję, — senai but jis atėjęs.

— Kas-gi reikia daryt? — skubiai užklausė vaikelis.

— Reikia neskriausti kito. Reikia, kad nors vienai dienai pasaulyj liautusi kraujo praliejimas ir ašarų upeliai; kad kareivis paslėptu savo kardą; kad ponas nuleistu sugniaužtą ranką nuo tarno galvos; kad stipras broliškai priglaustu silpną; kad nei viena mušamojo skunda, nei vienas mušančiojo keiksmas neardytu pasaulio tylos.. Kada ateis ta valanda — tuojaus nutils didi Sukurio audra, tuojaus apsisistos jos vilnys, ir susivienys abu jos krantai, ir žmonės įeis į rojų.

— Kodel-gi žmonės nedaro taip? Ar jie nenori rojaus? — tyliai paklausė vaikelis.

— O, jiems labai norisi rojaus! Bet vieni nežino Sukurio, kiti neturi vienybės ir išminties susitarti. Jie skęsta gyvenimo purvuose.

— Tad eisiu aš jiems apie tai skelbti ir mokinti!

Vaikelis tvėrėsi darbo. Kaimynas — kurpius grumojo jam, kada tas prašė jo nesimušti. Du girtuokliu kartą gerai apdaužė, norintį išskirti jų peštinę.

Bet vaikelis nenusiminė.

— Seneli! Aš nesiliausiu to skelbęs! Nes žmonės netaip kvaili, jie supras, kad rojuje yra geriaus! — kalbėjo vaikinas.

— Dieve, padėk vaikeli, — atsakė senelis ir liudnai, liudnai nusišypsojo.

Vaikelis mokinosi mokykloje.

Ir atėjo jam į galvą mintis pakviesti į pagelbą draugus. Kiekvienam jis atskirai kalbėjo apie baisią upę Sukurį ir apie puikiausį rojų, kurs yr anoj pusėj upės, ir apie tai, kaip galima nutildyt didelę Sukurio audrą. Daugelis draugų jam įtikėjo, ypač neturtingi, kuriems reikėjo daug kentėti,

tankiai verkti ir alkti. Ir sužinoję Sukurio paslaptį liovėsi verkę, ir jų akyse sužibo drąsios mintys, skaisčios viltys.

Ir pasklydo jie mieste, visose jo gatvėse ir kampuose, aplankė turtuolius vis kalbėdami:

— Neskriauskite! Nieko nemuškite, — tada nutils Sukurio upė.

Bet mokykloje buvo ir blogų vaikų, kurie nesutiko su jais, pešėsi - mušėsi ir galop įskundė juos mokytojų.

— Kur yr Sukuryš? Na-gi parodyk upę Sukuri žemlapyje?—kalbėjo mokytojas.

Bet nei viename žemlapyje nebuvo pažymėtos Sukurio upės.

Ir mokytojas tarė: — Reikia tikėti ne pasakoms kvailo senelio, bet patvirtintam valdžios vadovėliui!

Ir tapo vaikelis nubaustas...

Praslinko daug laiko...

Vaikelis baigė mokyklą ir universitą ir vaikas išaugo į didį, išmintingą vyrą. Geras žmogus įžengė į gyvenimą. Geras žmogus pamatė žmonių kančias ir pamylėjo jų vargą. Geras žmogus ištyrė ir neapykantą ir veidmainystę, ir piktį, ir kitas žmonių silpnybes. Jis vis mąstė apie rojų, kur nėra ašarų. Ir visad buvo geras žmogus su silpnaisiais prieš stipriuosius, su nuskriaustaisiais prieš skriaudėjus.

Jieškodamas rojaus, visuotinos laimės kariavo geras žmogus su tuo, kas yr bloga, žema, biauuru. Mėtėsi nuo vienos tiesos prie kitos. Bet visos jos jį apvylė. Ir pailso geras žmogus. Tiesa pynėsi su melu, ir pailsęs liudėjo geras žmogus.

Ir štai jis prisiminė pirmąją savo gyvenimo mintį. Prisiminė paslaptį Sukurio upės, kurią kada-tai girdėjo nuo senelio.

Ir tapo suprantama jam, vyrui, tai, kas vaikui rodėsi slaptinga pasaka.

Sukurio upė tai—ašarų ir kraujo upeliai, tai—aidai dėjonų ir žmonių šauksmų. Arti teka Sukuryš—visur. Ir apkvailindama, apakindama žmogų, skiria jį nuo laimės.

Turi nutilti Sukuryš! Ir nemaža narsių, išmintingų ir geraširdžių žmonių norėjo pergalėti jį. Bet neatėjo jiems į galvą paslaptis senelio. Vieni statėsi šarvuotus laivus ir pavandenines laives, — bet skendo Sukuryje,—Kentėjimų upėj. Kiti stengėsi parskristi Sukuri orlaiviais ir dirižabliais, bet taip plačiai išsiliėjo Kentėjimų upė, kad nei vienas drąsuolis nepasiekė kranto. Kiti vėl statėsi tiltus, bet skendo išėjusiame.

Sukurio pragare. Ir užia, kaip užęs Sukurys. Pikčiau, kaip pirma staugia jo vilnys. Nuleidę galvas, su ašarotomis akimis traukėsi nuo jo, svajoję apie rojų.

O geras žmogus žinojo, kaip nutildyt Sukurio audrą.

Ir kaip kada tai, mokykloje, pradėjo jis rinkti draugus, idant eiti į žmones su meilės ir taikos mokslu.

Skaisti, šviesi žvaigždėlė, dar vaikystės dienose ikritusi į išpudingą ir jausmingą jo sielą, neužgeso!.,

Ji švietė jam tamsioje gyvenimo naktyje, žadėdama malonų ir gražų rytojų...

Ji jam kalbėjo apie neišsemiamus rojaus turtus: meilę, laimę, linksmybę...

Ji buvo jo idealas, jo gyvenimo tikslas... Ji švietė jam kelią į rojų.

P. Aušrys.

Fata morgana.

Tamsus rudens vakaras. Šimtai tukstančių elektros žiburių spindi Reinžemio kariškose dirbtuvėse lyg begalinio skaičiaus vilkų akis senovės pasakose. Tukstančiai darbininkų budi—kruta didelėse salėse, ar snaudžia prie milžiniškų krosnių, užmesdami laikas nuo laiko keletą šiupėlių anglių, daboja, kad neužgęstu, nelyginant senovės lietuvių kurėjai pas amžinąją ugnį. Ir aš stumiu savo geležinį vežimėlį su trimis plieniniais rugštygamio buteliais į gazų stotį, ir palikęs jį ten, pažvelgęs manometran, grįžtu su trimis primuštais gazu atgal. Laikas bėga. Nuvargusios mano akis merkte-merkiasi, o keliai savaimi lenkiasi — vilioja prisėsti atsilsėti. Nukrovęs butelius, išvažiavau iš po pastogės ir nei pats neju-tau, kaip atsisėdau ant tuščio vežimėlio ir pradėjau merkti akis. Tik štai tarp fabrikos murų toli rytuose pasirodė lyg koks pazarėlis, ir akis nejusčiomis plačiau prasivėrė ir žiūrėjo nustebe, laukdamos, kas toliau bus. Išpalengvo pradėjo augti iš už kalnų apvalus ir raudonas kaip kraujas skritulys, ir akis, pažinę, prasijuokė, o lupos savaimi ištarė: „Sveiks-gyvas, drauge-klajune! Ką naujo regėjai Lietuvoje? juk iš ten sveiks parkeliauji?“ Skritulis gi tuo tarpu augo vis didesnis

ir didesnis, ir palengva pridengė visą rytų horizontą. Išmeigiau savo nustebusias akis į tą skridulį, ir pats sau netikėjau: ant raudono kaip kraujas skritulio žerėjo lyg elektros spinduliais nušviestas sidabras, milžiniškas mūsų Vytis. Milžinas karžygis sėdėjo ant gražaus šyvo žirgo, laikė tiesėje rankoje iškėlęs kardą ir rodė juomi į žemių šalį. Nenoromis atkreipiau ir aš savo akis tenuilink, ir mano nustebimui nebuvo galo: žemai po žirgo kojomis didžiavosi brangiais savo bažnyčių bokštais, tiesiais fabrių kaminais ir augštais murais didelis miestas. Gatvėse užžiebtos tukstančiai elektros lampų, tai skendo gražiose liepų alėjose, tai vėl liejo savo šviesą ant didelių, įvairių gelių klombais ir brangiais paminklais papuoštų aikščių, tai vėl atspindėjo vandeniniame veidrodyje gražios, granitu grįstais krantais upės. Platus trotuarai buvo pilni lietuvių tautinėmis spalvomis ir vyčiukais pasipuošusių ir dailiai apsitačiusių praeivių, o erdvus dideli elektros tramvajai ir puikus automobiliai prikimšti linksmomis veidais kaž kur skubinančių važiuotojų. Dideli veidrodiniai langai turtingų krautuvių-magazinų, restoranų ir kavinių tarytum nori apsukti praeiviams galvas, o dailūs namų balkonai ir stogų boneles papuošti tautinėmis lietuvių vėliavomis. Nepaprastas žmonių judėjimas ir grūdimąsis ant teatro aikštės prieš puikius lietuvių teatro rumus, iš kur girdėti plaukiant nežemiškos melodijos lietuviškų dainų ir žavinti harmonija lietuvių tautinės muzikos. Dar didesnis judėjimas dar skaitlingesnės minios prieš Lietuvos Tautos Namus ir universiteto rumus. Rumai patį savo augštumą primindami Naujorko „Laisvės Stovylą“, o architektūros gražumu ir brangumu Reimso katedrą, išpinti gražiais gyvų gėlių vainikais, tautinėmis vėliavomis ir įvairių spalvų lampukėmis, stebisi iškilmingai pasipuošusiai miniai, kuri šaukdama: „Tegyvuoja Lietuva! Tegyvuoja laisva demokratinė Tautų Sąjunga! Tegyvuoja sostinė Vilnius!“ Kloja po kojų kolosalio Lietuvos Vyčio minklo brangius gyvų gėlių ir metalinius vainikus, su parašu: „Šimtmetiniam Jubilėjui Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo!“ ir įvairių partijų vėliavas. Senutis-milžinas Gedimino kalnas, pradžiugęs ant senatvės dar kartą laisvos Lietuvos klestėjimu, nušviestas įvairiomis bengališkomis ugnimis, tarytum šypsosi, ir siunčia į dangų pasveikinimo rakėtas, o linksmutė minia supa žolynų vainikais senokus kunigaikščio Gedimino rumų griuvėsius, kurie atmindami savo galingo šeimininko laikus, tarytum šnabžda: „Ainiai verti savo bočių!“ o minia nesigaili jiems bengališkų ngnių ir ovacijų. Vilniau! kas tave šiąnakt pažintu?! Čia slenka mano patenkintos linksmutės akys to-

liau į žiemų vakarus ir pasigėrėjimui nėra galo: nebematyti, kaip prieš šimtą metų, didelių dvarų, bet ir apgriuvusių bakužių nebepastebėsi: puikus vien pasiturinčiųjų ukininkų triobėsiai, panašūs į Vakarų Vokietijos ar Francuzijos vienkiemius, skęsta dideliuose sodnuose, o gražus vaismedžiais nusodinti plentai ir augštai išpilti gelžkeliai jungia kaimus su miesteliais ir miestais. Visur tvarka, turtas ir gražumas. Net širdis iš džiaugsmo stoja plakusi, o akis taip ir juokiasi...

— Kam'rad! Steh auf! Ich hab' keinen Wagen mehr! (Drauge, kelkis! nėra nei vieno vežimo), suskambėjo kažin kaip šiurkščiai ausyse ir, pravėręs akis, pasijutau begulįs ant tuščio vežimėlio, augštin veidu, o vokiečys draugas rėkia-draskosi: nebeesant tuščių butelių, negalima nuleisti manometro, užtai grėsia sunkios eksplozijos pavojus. Pašokau, kaip įgiltas, veiziu į rytus, krapštausi akis ir nenoriu išsižadėti savo dailaus reginio. Bet kur tau: nei Vyčio, nei Vilniaus, nei Lietuvos, — vien tik mėnulis, pakilęs sulig fabrikos murų stogų, rodos tyčiojasi iš manęs, o ir vokiečys neliauja savo: „Los, los, Kam'rad! Lebensgefahr!“ (Greičiau, drauge, gyvybė pavojų). Nieko nepeši: vokiečys stengiasi už savo „Vaterlandą“, o aš — belaisvis... Ir vėlei dirbu-skubinuosi, o plieniniai rugštygamio buteliai plyšta nakties tamsumoje, o mano gražus reginys neišeina man iš akių.

O gal tai mano Tėvynės „Fata morgana“? O gal ir tikrai tai išsipildys mano Tėvynei ateityje? Duok, Dieve!..

Miško Sakalas.

Džiovininko mirtis.

(Monologas).

Ar aš sergu, ar sveikas nežinau,
Manau, kad sveikas, bet ir vėl manau,
Kad aš sergu tikrai.
Bala žin, kas ar slogos, ar garai?
Man lyg galva sopėti nori,

Ir ta mintis — m e m e n t o m o r i,
Bet nesinori pasiduot,
Žadėjo gydytojas duot,
Kad prakaituočiau, a s p i r i n i.
Jis vis taip neaiškiai man mini,
Kad buk krutinė persilpna,
Plaučiuose pusė — gi viena
Kokios ten užimta džiovos.
Kad buk reikia nemaž kovos,
Kad pergalėt reik maišto daug,
Prie gero maisto man podraug
Jis patarė liuosam sėdėti,
Po truputėlį vaikštinėti
Gryname ore visuomet,
Buti linksmam ir buti net
Toli nuo žemės rupesčių,
Kad reikia taipgi tuo pačiu
Apleisti savo užsiėmimą.
Kad but' naudinga net į Krymą —
Į senatoriją važiuot.
Bet tik brangu... Išparsiduot?..
Kas mano kambary yra,
Pardavus, but' suma gera,
Gal pora trejetas šimtu.
Kažin, kiek Jaltoj' paimtu
Už tą sugydymą plaučių?
Aš jau dabar, dabar jaučiu
Kaž kas krutinėje negera.
Dar išgyvensiu kokią parą?..
Jis sakė... ką... jis tiktai spėja.
Vistiek išgysiu aš... bet, deja...
Gyvent, nemirti dar aš noriu...
Prašau nekviesti man giedorių,
Baugu. Ko taip ranka išbalus?
Nejaugi artinasi galas?
Nejaugi... mama, duok man gerti.
Oi kaip sunku, sunku ištverti!
Štai sukas, sukas man galva,
Akyse, rodosi, žali spalva.
Aš trokštu... spaudžia... oi, sunku, sunku...
Prie lupų... a... nepakeliu rankų.

Šaltekšnis.

Su ošiančiais medžiais aš mėgstu svajoti
Ir skūsties jiems ilgėsiu savo sielos,
Tarp krumų tankiųjų pats vienas klajoti,
Klausyt paslaptingos lapelių dainos.

Man tinka tas liudnas medelių ošimas,
Kad vėjas pageltusius skina lapus,
Ir nyksta, retėja žaliasis audimas,
Kuriuo taip didžiavosi miškas tamsus.

Aš moku atjausti jų rudenio skundą,
Kad gailisi savo lapelių žalių,
Ir mano krutinėje ilgėsis bunda
Praėjusių savo jaunystės dienų.

Ir aš tada skundžiuosi ažuolui seniui,
Kad mano dalis nelaiminga, sunki;
Guodžiuosi tada aš laibajam berželiui,
Kad manę užmiršo, apleido visi;

Aš skundžiuos, kad žmonės manęs nesupranta,
Ir draugo sau rasti tarp jų negaliu,
Kurs viską atjaustu, kas man yra šventa,
Kuris nepatekintu mano jausmų;

Aš skundžiuos, o medžių ošimas slaptingas
Kartoja tą skundą galingu aidu...
Ir vėl aš jaučiuos valandėlei laimingas,
Ir mano krutinėje vėlei ramu...

Miško Sakalas.

S a k m ė s.

TARNAS IR PARTAPIJONAS.

Kartą bešluodams salioną
Tarnas išvydo kampe partapijoną
Ir taip užsidegė prieš vargšą rustybę!
— Ko, sako, čia tu stovi, dykaduoni,
Mokėta už tave šimtai aštuoni,
O nieko gera nėra, vien tik garbė,
Nors dar ramiai savo kampe riogsotum,

Žmogus saldžiai sau pamiegotum.

**Bet dyk: s per naktis tuo bildesiu smarkiu
Neduo di atsilsėt, net ir užmerkt akių.**

Dar tyli?... Štai!... Su šluotkočiu visu

Par klavišus pradėjo tarnas duoti.

— A—a, greit nebtek si nuo pagalio balsų,

Tai ne ponios piršteliai pirštinuoti.

Išgirdus trenksmą poni paskubėjo.

— Kas, sako, Liudvike, į galvą tau užėjo?

Už ką partapijoną kankini?

— O kaip miegot?...

— Ka-ka... už miegą mušk mane.

—

Taip neretai žmonių tarpe matai,

Kaip Petras Joną skriaudžia nekaltai.

Paklausk už ką... už ką jis jį kankina?

Tau atsakys: „už jo kaimyną“.

FILOSOFAS.

Kokio tai garvežio valdytojas šaunus

Pradėjo sykį taip filosofuoti:

— Koks kelias čia šakotas ir painus,

Visad su átyda jį reikia observuoti.

Ar ne vistiek?... Štai kelias čia tiesus,

C reikia ten iškreipt... nes man taip įsakyta.

Ir tu žinok iškraipymus visus,

Kiekvieną kartą rinkis vėžę kitą.

Aš traukinį valdau, aš ponas jo esu,

Kur noriu ten... ir smarkumu visu

Paleido garvežį ne sávuojų keliu,

Tik... ba... ir pavertė į kruvą šipulių

Ir pats keistuolis galą gavo.

Kiekvienas todelei telaiko vėžę savo.

Šaltekšnis.

† A. a. Vytautas Endziulaitis*).

Endziulaitis mirė. Aš išgirdęs, tą skaudžią žinią, nežinau, ką ir bejaučiau, man vis rodės, kad to negali būti ir tiek. Aš sapnuoju? Ne, aš jaučiu, sąmonė budėja, aš pats judu, krutu. Vistiek Endziulaitis mirė... mirė... mirė... Amžiną atilsį duok jam, Viešpatie! Dieve, nurimstu, tu taip norėjai, taip ir atsitiko, tu pats padarei spragas pats ir užkiši: duosi mums naujų darbininkų, arba mumis likusiuosius sustiprinsi, nudirbsime ir tą darbą, kuris taip rupėjo nabašninkui, del kurio jis tiek dirbo, vargo, kentėjo ir sunkioje ligoje nerimo.

Pilnos nabašninko biografijos negaliu duoti, bet keletą savo išpuodžių, surištų su tuo nuostabiu žmogumi pasirupinsiu sugraibyti, kad nors per mažą krislą iškelčiau paminklą to garbingo žmogaus. Sunku vienam popieryje nuausti mirusiojo dvasinę organizaciją: vienas busime sugavę kokį tipingą bruožą jo charakteriaus, kits kitą — sudėsime ir padarysime nors mažą to žmogaus paveikslą, sakau mažą, nes mes visi, bendrai ėmę, nežinome nei dalies to, ką jis nusinešė į kapus, nežinome, ką jis giliau manė, galvojo, svajojo, nežinome nei to, ką jis mums žadėjo ateity. Mirė tokiame amžiuje, kada jo dvasia visu smarkumu buvo beišsiskleidžianti, beiškilstanti, beatsiverianti. Buvo perėjęs jau visą prirengiamąjį darbą savo dvasinės organizacijos išvystime. Buvo perėjęs jau sunkias, vargingas savo gyvenimo dienas — mokslo dienas. Juk mes visi žinome, kokiais erškėtėtais keliais einame prie mokslo, prie tos šviesos žibinto. Endziulaitis ne kitokiais keliais prie to mokslo žingsniavo ir rožių jo gyvenimo kelyje neklojosi.

Susidurus mums Voroneže, pradėjome naują gyvenimą, naujas pažiūras, draugavimus. Pradžioje, gyvenimas buvo toks netvarkingas, išsklidęs: kur bent kiek daugiau sueidavome, nusistumdavome, nusikumščiuodavome. Viena kartą bendrabučio valgykloje besitrinant pamačiau barzdotą studentą. Aš ir klausiu savo draugo, kas tas studentas butu. „Endziulaitis Vytautas—atsako—musų bendrabučio prižiūrėtojo sunus“. Dabar aš supratau, delko jis musų tarpe sukinėjasi. Tiek tuo kartu aš apie jį ir tesužinojau.

Gyvenimas žengė tolyn, musų tas didelis moksleivių būrys vis arčiau ir arčiau susigyveno. Pradėjome ir galvoti šį bei tą, atsiminę tas savo provincionales ateitininkų kuopeles, kaip jose mums budavo gera, malonu, ramu, patogiu. Sakome,

*) Mirė lapkričio 30 d. 1918 m.

jeigu mes Lietuvos miesteliuose susitraukdavome į mažas kruveles, o iš tų grandelių sulipdydavome vieną gražią organizaciją. tai čia mes ir tuo labiau toki dalyką galime padaryti. Čia tai jau mūsų nei žandarai nesugaudys. Iš tų mūsų gelvojų, pasitarimų, pažinčių išėjo šis tas. Kun. As-trausko kambary įvyksta mažas mūsų pasitarimas: ko čia mes pirmon galvon turime imties. Visus rupimuosius klausimus tame pasitarime ir turėjome apsvarstyti. Tame pasitarime sutikau ir V. En.. Aš ir apsidžiaugiau: „turėsime savo tarpe ir mokytų darbininkų“. Nes provincijose buvome prirateę dirbti mažutėlių tarpe: visi arba gimnazistai mažesniųjų klasių, arba miestiečiai. Dar čia prisiklausydavome: „Suaugsite, įeiskite į protą ir jūs supirmeivėsit“. Nutylėdavome, ką čia ginčyties su tokiais mokytais ir pažangiais žmonėmis, bet sau manydavau: „Na, na, palaukit, kaip aš daugiau mokslo įgysiu, aš jums parengsiu atsakymų į jūsų priekaištus“. Del to aš tuo kart taip ir nudžiugau pamatęs studentą V. En. ir šiaip jau augesnės moksleivijos, nes turėsime savo avangarde ir rimtų, darbščių, gudrių, mokytų žmonių.

V. En. pirmininkauja. Rupimus klausimus vieną po kito gražiai sau gvildo, formuluoja. Daug ir praktikos organizacinio gyvenimo žinių beturįs. Nuo to laiko aš jį ir matau labai daug dirbant mūsų ateitininkų tarpe, tai Voroneže, tai Maskvoje, tai vėl Voroneže. Voroneže praleisdavo liuosąjį laiką nuo savo universitinių mokslų. Tokių švenčių mes laukdavome; mes budavome liuosi, jis liuosas, tuokart visą virtinę atskirų jo paskaitų išklausydavome. Paskaitos jo budavo daromos viešai bendrabučio valgykloje. Tų paskaitų ateidavome klausyties ir iš kitų bendrabučių. Jos nebuvo skiriamos kokiam nors moksleivių grupei, organizacijai, bet visiems. Kokio turinio jis tų paskaitų mums nėra ir daręs. Bet tų paskaitų mumyse tik nuotrupos beliko, viena kita mintis, o jis pats tų daromųjų paskaitų tikslai planą ir teturėdavo. Jo paskaitose labai daug naudingos, geros, tinkamos medžiagos budavo. Gaila, kad nieks jų nesurašė. Jis savo žinių nešykštėjo, todėl nei kiti rašė, nei jis pats jų surašė, nes ar tiek mes temanėm iš jo sulauksią, ar tiek tik ir pats temanė savo žinių išsemsiąs, paskleisias.

Labai daug žmogus plačių moksliskų žinių turėjo. Nušimanė gamtos moksluose, kaip specialistas. Kas nuostabu ir pastebėtina, kad jis visomis moksliskomis žiniomis rėmė savo religinę pasaulėžvalgą. Jis norėjo savo gyvenimu parodyti, kad gamtamokslis neardo, negriauna krikščionybės, bet priešingai, kaip tik ją remia. Kiek aš esu iš jo girdėjęs, jis prie

gamtos mokslų, kaipo tokių, neturėjęs prisirišimo, jis daugiau mėgęs teologiskus mokslus. Jis dar savo jaunose dienose, kada dar jo tikybinis protas buvo nesubrendęs, girdėdavęs daug priekaištų: girdi, gamtamokslis griauñas, neprileidžias religijos, kaipo išymaus, rimto ir protingo faktoriaus žmogaus gyvenime, gamtininkai visi esantį žmonės netikintį, bedieviai, taigi ir jis, jeigu noris pamatyti visą menkumą ir neprotingumą tų savo religinių įsitikinimų, tegul tyrinėjas gamtamokslį. Jis ir pastoja į Maskvos universitą tyrinėti tų mokslų, bet vis dėl to jo brangiausioji katalikybė nesubirėjo jame, bet tvirtėjo, klestėjo. Jau jis tam savo religiniui protui ir iausmui visą savo darbą, uolumą, gabumus pašventė. Kame jis tik matė priešą užpuldinėjant, ten jis drąsiai stojo į kovą, nors pasenę priešininkų ginklai buvo jau nebepavojingi, bet vis dėlto mūsų bebrėstančiąją jaunuomenę klaidino. Kas jau užrubežy buvo atgyvenę, tas mūsų Lietuvoje dar tebecirkuliavo ir mūsų idejos priešininkai dar senomis idėjomis tebeoperavo. Mūsų pažangieji dar tebesigardžiavo Darvino evoliucijomis, evangelijų neautentiškumais ir kitokiais pirmeiviškais žiedais. V. En. prieš juos kovojo sumaniomis ir rimtomis savo paskaitomis, padatytomis įvairiomis temomis ir įvairiais laikais. Aš negaliu jų išvardinti tais pavadinimais, kaip jis pats vadindavo, bet tik aplamai prisiminęs iš turinio. Iš gamtamokslio srities: kritika darvinizmo, gamtamokslis ir krikščionybė, kosmologiškas išrodymas Dievo esimo, rodos, gyvybės atsiradimas. Visa serija paskaitų surengė apie autentiškumą evangelijų. Labai giliai atsidavęs su pamėgimu nagrinėjo vitalizmo teorijas.

Nemažai dirbo ir socialėse problemose. Jis gerai numanė, kad negalima nuošaliai socialių judėjimų, bruzdėjimų pervartų laikyties, bet reikia eiti į žmones, reikia nešti jiems susipratimo šviesos, reikia juos perspėti nuo visokių išnaudojimų, aptemdymų ir nuo jų nedraugų. Tam dalykui V. En. nesigailėjo nei darbo, nei laiko, nei pašišventimo. Daug laiko pašventė ir tam, kad susipažinęs su visomis esančiomis ir veikiamomis politiškomis partijomis, ne tik Lietuvoje, bet ir svetur. Atidžiai tyrinėjo darbininkų klausimą, kuris šiais laikais pasaulinėje ekonomijoje pirmą vietą užima. Pats bevartydamas jo knygas, užtikdavau nemažai jų traktojančių tą šaką. Mes ateitininkai skaudžiai pasigesime jo, bet nemažiau jo pasiges ir Krikščionių Demokratų partija. Labai gerai atsimenu, kaip jis Voroneže, Maskvoje tos partijos susirinkimuose buvo pageidaujamas svetys. Pats gilus demokratas praktikoje ir ideologijoje, mokėjo suprasti demokratines sielas

Lietuvos vargingų žmonelių. Aiškiai ir tikslingai jo budavo nupasakojama svarbūs mūsų krašto klausimai—žemės ir darbininkų reformos, tikybiniai ir politiški klausimai visuomenėje. Jis turėdavo žmonėse pasisėkimo: jo net pati viršutinė išvaizda neišduodavo jį netiesą kalbant. Žmonės iš kalbos, viršutinės išvaizdos niekadės nemanydavo, kad tai „ponaitis“ arba „studentas“, bet geras jų draugas, tikras katalikas, artimas lietuvis. Jo dvasios inteligentingumas nesulyginamai buvo augštesnis už inteligentingumą tų šaltų išorinių manieros formų. Smulkiau jo politiską veidą nukalbės išgvildenę jo partijos žmonės, kurie po vienos skaisčiai raudonos, augštai iškeltos darbininkų vėliavos ėjo. V. En. buvo geras partininkas ir gabus vadovas to tikrojo proletariato, to proletariato, kurį šiandien bolševikai vilioja jų diktaturomis, bet jo teisinga dora sąžinė negiežė tulžies ir kitokios rušies darbininkams—visiems priklauso tas, ko teisingai verti.

Sunku apimti visą veikimą to darbštaus žmogaus laikraščio skiltyje. Jis dirbo... ir jo darbo vaisiai galingi. Atsiversi ateitininkų organizacijos istorijos lapus, pamatysi, kad vardas jo ir ten labai gražiai figuruoja, labai gražia aureole padabintas. Kalbėdamas apie ateitininkus nuo jų atsiradimo lig dienos V. En. čio mirties, negalėsi jo vardo aplenksti, kaip ir jo artimų draugų: Pr. Dovydaičio, Bizausko, Bistro ir k.

Gaila, labai gaila žmogaus. Kiek jau mes netolimoje praetyje supylėm kamburėlių rinktiniais žmonėms, brangiems draugams: Voroneže niukso tamsus kapas St. Girčytės, tolimuose karo laukuose Al. Racevičiaus, Juoz. Michailos, Maskvoje Elenos Bortkevičaitės, dabar gi supylėme naują kapą V. En. čiui. Ir visi, taip sakant rinktiniai žmonės!

Kad išgalvoji, rodos, kad kažin-koks skaudus, negailestingas likimas mus spaudžia ir negirdėtus, neregėtus daiktus daro jaunus, karštus idealais, gyvus, darbščius šaldo sau ir varo į kapus. Vis dar manome tepradeda gyventi, naujų jiegi sulauksia — šė tau, — mūsų vadai netikėtai ir skaudžiai retėja ir retėja. Pats žiuri į tas mirties aukas, į tuos supiltus kamburėlius ir manai: „Ne, žmogus nėra koks-nors nykstantis daiktas, kitaip jis butu beprasmis ir nevertas šios ašarų pakalnės praregėti, jame yra ir augštesnė esybė, kuriai išganymas taisos ne amžiaus ilgumu, ne šio gyvenimo linksmumu, bet giliu vargu, įtemptu darbu dėl amžinųjų pomirtinio gyvenimo klausimų paslapčių“. Todel ir mes likusieji eikime prie pažinimo tos tikriausios pastoviausios, geriausios ir švenčiausios tiesos — Kristaus. Kas Jį tikės, Jo klausys, ramiai sulauks tos paskutinės dienos, kada jis pamatys galutiną pras-

mę savo gyvenimo, kuri mums visiems rupi, kaip rupėjo ir nabašninkui V. En-čiui. Jam dabar viskas aišku, suprantama, žinoma.

Dieve, tegul jam klojasi gerai atsiskaityti Tavo akivaizdoje, o Tu Jam suteiksi amžiną gyvenimą ir pagarbintą šviesybę.

Nežinomas.

Kaunas, gruodžio 5 d. 1918.

Papildydami d-gio Nežinomojo nekrologą, laikome savo priederme pažymėti dar keletą bruožų iš a. a. E-čio gyvenimo. Savo asmeniškais troškimais jis buvo linkęs prie ramaus mokslininko darbo. Tam tikslui studijavo jis gamtamokslį, ypač vitalizmo teoriją. Apie tai turėjo parašęs magisterišką disertaciją—ir ateity buvo pasiryžęs suvartoti savo mokslą apologetikos tikslams. Ši pastaroji ypač jam rupėjo. Jau užsiiminėjo jis dar bestudentaudamas ir koki laiką Maskvoj „Ateitį“ beredaguodamas, kuriai yr pabrėžęs nevieną straipsnį. Rašinėjo taipgi naujų knygų (ypač apie vitalizmą) recenzijas į „Draugiją“. Sugrįžęs iš Rusijos Kaunan buvo pastojęs „Vienybės“ bendradarbiu, bet matydamas gyvą organizacijos darbą, metęs viską, tam vienam ir pasišventė; darė darbininkų susirinkimus, krikščionių demokratų ir katalikų veikėjų kongresus, laikė prakalbas, buvo sumanęs parašyti ištisą eilę agitacijinių brošiūrėlių, bet iš jų tesuskubo parašyti tik vieną. „Bolševikų žadamąjį rojų“. Dievo buvo kitaip skirta—ir jis tai Dievo valiai nesipriešino. Kaip gyveno, taip ir mirė tikru krikščioniu kataliku. Jo kunas gr. 2 d. 1918 m. nulydėtas tapo didelės lietuvių minios į Kauno kapines ir iškilmingai palaidotas. *Requiescat in pace.*

Redakcija.

Mislės.

(Surinktos Tirelky kaime).

1. Tėvas sieksnis, motina mastelis, o vaikai sprindžiukai.

Grėbllys.

2. Kelias be dulkių, kumelė be kulšių, botagas be panaros, mirtis ant nosios?

Garlaiviai važiuojant.

3. Vasarą eglaitė, žiema karvaitė?

Kanapės (grudai).

4. Tėvo diržas neišmatuojamas, motinos skrynia nepakeliama, sunaus žirgas nesugaunam's?

Kelias, žemė, vėjas.

5. Nusiprausė nei šiltu nei šaltu, nusišluostė nei verptu nei austu?

Karvė ėdus nusilaižė.

6. Klumpi balaitė, noklimpo kumelaitė, penki vilkai traukia, du vanagai laukia?

Košę valgant.

7. Simtarubis, devintšrubis, vandens paukštis, viena koja?

Kopustas.

8. Gražus, gražus ponaitis ant aukšto kalno pypkė ruko.

Kaminas.

9. Kas auga be šaknų? lekia be sparnų? veda be akių?

Akmuo, vėjas, kelias.

Surinko J. P.

Redakcijos atsakai.

D-ui B-ui. Kad dora Onytė atstumė pagundą ir liko dora, mylinti darbą ir savo darželį mergaitė—tai labai gražu. Bet „At.“ nedėsime, nes tas vaizdelis daugiau sentimentalis, neg gražus.

Vienam iš daugelio. Tamstos klausimas, nežinant visų aplinkybių sunku išrišti. Reiktu daryti kas galima. Mokslo užbaigimas yra geras daiktas—bet gyvenimui jis ne visada būtinais reikalingas! Čia daug kas pareina nuo vietos aplinkybių ir asmeniškų gabumų.

Redaktorius ir leidėjas

PR. A. DAMBRAUSKAS.
